

การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏบนภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน

สมคิด นันตะ

วิทยาลัยสงฆ์นครน่านฯ เฉลิมพระเกียรติฯ

บทคัดย่อ

การเขียนภาพจิตรกรรมไทยบนฝาผนัง เดิมมีวัตถุประสงค์เพื่อจะตกแต่งพื้นผนังให้สวยงาม แต่ลักษณะของภาพจิตรกรรมมีความสัมพันธ์อยู่ในลักษณะของตัวอาคารที่สร้างขึ้นด้วย ในประเทศไทยภาพจิตรกรรมฝาผนังส่วนใหญ่จะเขียนอยู่ภายในโบสถ์หรือวิหาร ความมุ่งหมายสำคัญของจิตรกรรม คือ การรับใช้พุทธศาสนาทางศิลปะด้วยเหตุนี้ ภาพที่เขียนจึงดูละมุนละไม เต็มไปด้วยชีวิตชีวา พลัง และความงดงาม จิตรกรรมไทยเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลแบบสหวิทยาการ เป็นการศึกษาหาความรู้ จากเรื่องราวในอดีต เป็นความภาคภูมิใจและเป็นเครื่องแสดงถึงเรื่องราวในอดีตของบรรพบุรุษ ความมุ่งหมายในการสร้างภาพจิตรกรรมไทยนั้นนอกจากเป็นการก่อให้เกิดคุณค่าทางศิลปกรรมแล้วยังทำให้ทราบถึงสภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี การศึกษาเรื่องจิตรกรรมมีผลต่องานวิชาการของชาติในการพิสูจน์หาความจริง

จิตรกรรมฝาผนังที่แสดงเป็นคติธรรม ปรัชญาทางพุทธศาสนา ดังกล่าวแล้วว่างานจิตรกรรมฝาผนังไทยสร้างขึ้นเนื่องในศรัทธา เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาเรื่องจึงเกี่ยวข้องกับศาสนา เพื่อให้ผู้ที่พบเห็นเกิดความศรัทธาและเข้าใจศาสนาได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ ที่กล่าวมาข้างต้นนอกจากจะบรรยายเนื้อหาสาระของธรรมชาตคเรื่องคัทธิณะกุมารชาตคแล้วยังแสดงให้เกิดแนวคิดของหลักธรรมที่แฝงอยู่ในตัวของภาพที่ผู้เขียนต้องการอยากให้ผู้เข้าชมภาพจิตรกรรม สามารถเข้าใจง่าย สามารถเชื่อมโยงเรื่องราวได้ตั้งแต่ต้นจนจบ มีการบรรยายเนื้อหาสาระของเรื่องราวโดยใช้อักษรล้านนาที่เขียนตามเสียงพูดมากกว่าที่จะยึดความถูกต้องของคำศัพท์เป็นเกณฑ์

ABSTRACT

The objectives of the research were to study the history of the murals of WatPhumin, to study the appearance of the murals, and to analyze the Dharmic Principles that appear on murals of WatPhumin, Muang District, Nan Province.

The results of the study were as follows: The murals of WatPhumin were made in the period of restoration by the Governor of Nan city named Prince Anantaworawarithidet. He ordered Nhanbuaphan, the artist of the Lanna Family to create the murals on the Buddhist Jataka stories and the Lanna culture. The concept of painting showed about faith and devotion in Buddhism, which enable people who look at the murals to experience fascination, and also to get a chance to be proud and sustain the Buddhist ways.

The appearance of the murals of WatPhumin is mostly paintings about the Kantanakumar and some of the NemirajJataka stories. The big paintings were Lord Buddha giving a sermon to disciples, Nirvana of Lord Buddha, as well as life styles of the people on those paintings depicted as harmonious. The artist used his imagination to make lines and color that emphasized on red and blue shades, and didn't base it on actual appearance of science or a real dimension. For example, the portraits in the painting didn't have muscle and shadow. Coloring was different from reality, such as using red as sky instead of blue, etc. However, there were many artists in that period, but no one can compare with Nhanbuaphan's unique style. Thus, these murals are remarkable, along with the chapel decoration, which makes it more valuable.

The analysis of the Dharmic Principles on the murals showed life styles, truths of life, justice, and kindness of human beings. These principles are easy to understand for ordinary

people, there is no need for complicated analysis. For example, the Kantanakumar Jataka story showed about gratefulness to parents, and the effort, the portrait of Prince Anantaworawarithidet showed principles of governance and compassion, the painting of Nirvana of Lord Buddha showed carefulness of life, the natural cycle of animals in terms of being born, getting older, sick, and die, and the painting of TraiBhum showed karmic law or the law of action. Therefore, the

objective of making these murals was to educate people in terms of the Dharmic Principles, rather than to decorate the chapel.

บทนำ

ภาพจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถแสดงออกถึงการสร้างสรรค์ผลงานที่สะท้อนความเพียรพยายามด้วยการเอาใจจดจ่อต่อผลงานที่ตนพยายามที่จะทำให้ดูโดดเด่น ผสมผสานกับความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ซึ่งการเขียนภาพจิตรกรรมในหนึ่งวัดในสมัยอดีตกาลนั้นมักจะเขียนขึ้นเพียงแค่บุคคลเพียงคนเดียวเนื่องจากโครงสร้างของภาพ ที่ออกมานั้นเป็นลักษณะเดียวกัน และด้วยแรงกล้าที่ทำให้ผลงานดูมีชีวิตชีวามากขึ้นได้ หากเราจะกล่าวถึงงานจิตรกรรมโดยทั่วไปแล้วจิตรกรรมไทยแบบประเพณีเด่นชัดด้วยสีที่ระบายเรียบ และตัดเส้นแสดงรูปร่าง แสดงรายละเอียดของภาพ ดังภาพบุคคล เช่น กษัตริย์ เสนาบดี บ่าว ไพร่ สัตว์ในรถหรือภาพสัตว์ ต้นไม้ ดอกไม้ ใบไม้ ทั้งหมดเขียน เพื่อให้ดูสมจริงตามเรื่องราวอันเป็นอุดมคติในพุทธศาสนา จึงทำให้ลักษณะการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทยมักจะแฝงแนวคิด เรื่องราวที่จะเป็นศาสนาทงพระพุทธศาสนาได้อย่างโดดเด่นพอสมควร

พระพุทธศาสนาใช้สื่อภาพจิตรกรรมที่เป็นศิลปะหนึ่งในทัศนศิลป์เกี่ยวกับการเขียนภาพวาดภาพเขียน ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา¹ ได้อย่างกลมกลืน เนื่องด้วยการที่มนุษย์จะรับรู้สิ่งใดได้ อย่างถ่องแท้ได้นั้นต้องมีสื่อประกอบ เพื่อให้เห็นจินตนาการได้อย่างแท้จริงดังคากล่าวว่า “หนึ่งภาพ แทนคำพูดได้เป็นพันๆ คำ” แสดงให้เห็นว่าสื่อการสอนพระพุทธศาสนาที่ดั้นนั้นไม่จำเป็นต้องแสดงออกทางตัวอักษรทุกคำพูด บทบาทของสื่อพระพุทธศาสนานั้นเพื่อเผยแพร่หลักพุทธธรรมศาสนาทงพุทธธรรม คติความเชื่อ ประวัติศาสตร์ตลอดถึงการหล่อหลอมให้มนุษย์ที่สมบูรณ์แบบทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

จิตรกรรมฝาผนังเชิงพุทธในสังคมไทย เป็นศิลปะการเขียนภาพสีที่เขียนลงบนฝาผนังภายในอุโบสถ จิตรกรรมมักจะเขียนเรื่องราวพระพุทธศาสนา เล่าเรื่องพุทธประวัติ พุทธสาวก ชาดกอดีตกาลของพระพุทธเจ้า วัฒนธรรมประเพณีที่เกิดขึ้นในขณะนั้นๆ และวัฒนธรรมประเพณีที่เกิดขึ้นจาก

¹ ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, พ.ศ. ๒๕๔๖), หน้า ๓๑๒.

การนับถือพระพุทธศาสนาทำให้เกิดภาพจิตรกรรมฝาผนังที่งดงามน่าเลื่อมใสทำให้ผู้ที่พบเห็นหรือเป็นสิ่งที่ประดับทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธในสมัยปัจจุบันที่หน่วยงานภาครัฐพยายามที่จะทำให้ประเทศไทยเป็นประเทศแห่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

จิตรกรรมฝาผนังได้ถูกกล่าวถึงในคัมภีร์พระพุทธศาสนาคือพระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรคพระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า “...เปรียบเหมือนเมื่อมีน้ำย้อม ครั่ง ขมิ้น สีเขียวหรือแดงอ่อน ช่างย้อมหรือจิตรกรพึงเขียนรูปภาพสตรีหรือรูปภาพบุรุษได้ สดส่วนครบถ้วนลงบนแผ่นกระดานที่ขัดดีแล้ว ฝาผนังหรือแผ่นผ้า...” ในชั้นธวารวรรค พระผู้มีพระภาคได้ตรัสอีกว่า “ภิกษุทั้งหลายแม้ ภาพจิตรกรรมที่เขาเขียนไว้นั้น จิตรกรก็คิดด้วยจิตนั่นเอง จิตนั่นเองวิจิตรกว่าภาพจิตรกรรมที่เขาเขียนไว้นั้น” ในขุททกนิกาย เถรีคาถา พระสุภาชีวกัมพวนิกาเถรี ได้กล่าวว่า “เหมือนบุคคลได้เห็นภาพจิตรกรรมที่จิตรกรระบายด้วยหรรดลทาไว้ที่ฝาผนังในจิตรกรรมนั้น” วรรณิกา ฦ สงขลา กล่าวว่า จิตรกรรมฝาผนังเป็นภาพเขียนสีที่เขียนขึ้นบนฝาผนังปูนหรือไม้ รวมถึงเพดาน เสา บานประตู หน้าต่างภายในวัดหรือโครงสร้างอาคารต่าง ๆ

จิตรกรรมเป็นศิลปกรรมที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของจิตรกรไทยในการสร้างสรรค์จินตนาการและความบันเทิงใจ พร้อมทั้งรวบรวมความรู้สาขาอื่นๆ มาใช้ แล้วถ่ายทอดความคิดความรู้สึกออกมาเป็นภาพเขียน การที่จะเขียนภาพได้นั้นต้องมีจิตตะที่เอาใจใส่ไม่ปล่อยให้จิตฟุ้งซ่านเลื่อนลอย จะต้องมิจิตจดจ่ออุทิศใจต่อสิ่งนั้นของภาพจิตรกรรมอันทรงคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ของสังคมล้านนาซึ่งแฝงด้วยวัฒนธรรมหลายด้านปรากฏในภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือหลักการสอนของพระพุทธศาสนาภาพจิตรกรรมที่ปรากฏในอุโบสถทรงจตุรมุข มีพระประธานจตุรพักตร์ ด้านนอกอุโบสถมีนาคสะดุ้งขนาดใหญ่เทินพระอุโบสถเทินไว้กลางลาด้านหน้า พระอุโบสถ จตุรมุขนี้กรมศิลปากรได้สันนิษฐานว่าเป็นพระอุโบสถจตุรมุขหลังแรกของประเทศไทย ตรงใจกลางประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ๔ องค์ หันพระพักตร์ออกด้านประตูทั้งสี่ทิศ หันเบื้องพระปฤษฎางค์ ชนกันประทับนั่งบนฐานชุกชี เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ผู้ที่ไปชมความงามของอุโบสถนี้ไม่อาจจะเดินขึ้นบันไดทิศไหนก็จะพบพระพักตร์ของพระพุทธรูปทุกด้าน ส่วนที่ปรากฏบนฝาผนังคือภาพจิตรกรรมฝาผนัง 9 เป็นเรื่องพุทธประวัติ คัถณะกุมารชาดก และเนมิราชชาดกซึ่งเป็นชาดกที่มีอยู่นอกนิบาต และยังมีภาพที่มีลักษณะเหมือนกันทั้งโครงสร้าง ลักษณะการเขียนภาพ การเล่าเรื่องของภาพปรากฏในจังหวัดน่านอีกหนึ่งวัดคือวัดหนองบัว อาเภอท่าวังผา ภาพวัดหนองบัวเป็นภาพเขียนเรื่องจินตนาการชาดก เอกลักษณะที่โดดเด่นด้วยลักษณะการออกแบบภาพที่เรียบง่ายและเป็นธรรมชาติ

การศึกษางานด้านจิตรกรรมต้องใช้กระบวนการทางการวิจารณ์ด้านศิลปะ ที่ได้กล่าวไว้ ๕ รูปแบบการวิจารณ์คือ ๑) ความรู้สึกสนองตอบทางสุนทรียภาพ เป็นการรายงานอารมณ์และความรู้สึก จากการรับรู้องค์ประกอบของสุนทรียภาพ อันประกอบด้วย สี ช่องว่าง รูปร่าง วัสดุ และเทคนิคการสร้างสรรค์ ๒) การวิเคราะห์บรรยาย เป็นกระบวนการรับรู้ความงามของรูปทรงและการออกแบบความงามพื้นผิวงานศิลปะการตกแต่ง ๓) การแปลความหมายที่แฝงอยู่ เป็นการสร้างสรรค์การตีความหมายที่มาจาก การสนองตอบจากความคิดและความรู้สึก ทั้งด้านอัตนัยและปรนัย ๔) การวิเคราะห์เปรียบเทียบการจัดองค์ประกอบ เช่น ความกลมกลืนและความแตกต่างของเส้น รูปร่าง สี ช่องว่าง ๕) การรวมตัวเป็นเอกภาพ หรือคุณค่าของการรวมตัวเป็นเอกภาพของงานก็ได้

จิตรกรรมฝาผนังทุกแห่งย่อมมีคุณค่าในแง่ของการเป็นกระจกสะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของผู้คนสมัยนั้น โดยเฉพาะความเป็นชาวบ้าน ซึ่งมีลักษณะเรียบง่าย โดยเฉพาะจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์แห่งนี้ได้ทำหน้าที่สะท้อนความเป็นอยู่ของ ผู้คนสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี ภาพจิตรกรรมฝาผนังจึงเสมือนเปิดโอกาสให้คนดูได้จินตนาการได้อย่างกว้างไกลทำให้รู้สึกเพลิดเพลิน สิ่งสะท้อนจากภาพเขียนที่เห็นได้ชัดคือการแต่งกาย โดยเฉพาะการแต่งกายของผู้หญิงที่นุ่งผ้าชิ้นลายน้ำไหล หรือผ้าชิ้นตีนจกที่สวยงาม

การเขียนวรรณคดีหรือวรรณกรรมจากจินตนาการให้ออกมาเป็นภาพในเรื่องหนึ่ง ๆ นั้น เพื่อให้เกิดงานที่เป็นไปตามความต้องการของผู้เขียนนั้น ผู้เขียนควรที่จะมีรูปแบบตามหลักอาจารย์จะมีความสละสลวยในตัวของมันเอง และจะสื่อความหมายเหมือนสิ่งเร้าให้คนอ่านเกิดมโนภาพ จินตนาการตามผู้เขียน แล้วแต่ที่ผู้เขียนจะวางเนื้อเรื่อง โครงเรื่อง รูปแบบ บุคลิกของตัวละคร และสถานที่ ให้คนอ่านเกิดมโนภาพและเข้าใจในสิ่งที่เขียน เพื่อสื่อถึงสิ่งเร้า เพิ่มเติมความละเอียดใจให้ เกิดอารมณ์คล้อยตามในสิ่งที่ต้องการแสดงถึงเจตนาในงานของเขียนตนเองให้มากที่สุด ดังนั้น วรรณกรรมหรือวรรณคดีที่ดีนั้นจะประกอบไปด้วยงานเขียนที่มีคุณภาพดังความหมายที่จะกล่าวถึง ดังต่อไปนี้

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นทำให้ผู้ศึกษางานวิจัยนี้ มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาประวัติจิตรกรรม บนฝาผนัง ลักษณะการเขียนภาพจิตรกรรม และศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังใน อุโบสถวัดภูมินทร์ ซึ่งผู้วิจัยจะเน้นเรื่องราวของคัณฑ์กุมารชาดก และภาพที่เป็นสื่อที่นิยมนำมาเผยแผ่พุทธธรรม หลักธรรมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตคนท้องถิ่น หลักพุทธปรัชญาในส่วนของสังขธรรม และ จริยธรรมที่ปรากฏในเรื่องคัณฑ์กุมาร หลักธรรมที่ปรากฏในภาพพุทธประวัติจิตรกรรมฝาผนังวัด ภูมินทร์ซึ่งมีความสำคัญเป็นแหล่งเรียนรู้และเผยแพร่พระธรรมศาสนาเป็นต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงถือเป็น เหตุผลสำคัญที่ขอศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดภูมินทร์นี้

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาประวัติจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน
๒. เพื่อศึกษาลักษณะการเขียนภาพ และวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในจิตรกรรมฝา ผนังวัดภูมินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ขอบเขตของโครงการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง น่าน จังหวัดน่าน โดยเน้นศึกษาประวัติจิตรกรรมของวัดภูมินทร์ ผู้ที่ผู้สร้างวัดหรือบูรณะ ผู้เขียนภาพ ศึกษาลักษณะของการเขียนภาพ และวิเคราะห์หลักพุทธธรรม อิทธิพลของการเผยแผ่ศาสนาทาง ศาสนา

นิยามศัพท์

หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักพุทธธรรมที่เกิดจากการตีความภาพที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ ที่สื่อและสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม

ลักษณะการเขียนภาพ หมายถึง รูปแบบลักษณะ วิธีการเขียน วิธีการเล่าเรื่อง รูปแบบการใช้สี ลักษณะรูปทรงของภาพ สายเส้นตามแบบของจิตรกร

วิเคราะห์ภาพจิตรกรรม หมายถึง การตีความหมายของภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ ออกเป็น ๓ ประเด็นคือ ผู้แต่งมีเจตนาอย่างไรในการเขียน ภาพที่สื่อให้ผู้พบเห็นเข้าใจตรงกัน และภาพมีความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาที่แสดงออกต่อบริบทของคนจังหวัดน่านในอดีต

วัดภูมินทร์ หมายถึง วัดที่เป็นสถานที่ผู้วิจัยศึกษา ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองน่าน เป็นแหล่งท่องเที่ยว ใกล้กับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติน่าน

วัฒนธรรมที่ปรากฏตามภาพจิตรกรรม หมายถึง ผลการวิเคราะห์สิ่งที่เกิดขึ้นในภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ที่เกิดจากการสรรสร้างขึ้นเป็นรูปธรรมและนามธรรม ที่แสดงออกถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย แบบอย่างการดำเนินชีวิตของผู้คน ชุมชนแต่ละชุมชนที่ปรากฏตามภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์

จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ หมายถึง ภาพวาดที่เขียนฝาผนังในอุโบสถวัดภูมินทร์ แสดงถึงการเล่าเรื่องราวของพุทธประวัติ ชาดก เอกลักษณะและวัฒนธรรมของคนเมืองน่าน มีลักษณะภาพเส้นสี ที่สะท้อนถึงแนวคิดของนักวาดภาพ เป็นภาพเขียนของชาวไทยเชื้อสายนาแบบเมืองน่าน

จิตรกรผู้เขียนภาพ หมายถึง การสันนิษฐานชื่อผู้ที่เขียนภาพ จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์จากหลักฐานการวิเคราะห์ของนักวิชาการ ด้านเทคนิคการเขียนภาพ, แนวทางการเขียนภาพ, ลักษณะเฉพาะตัว, นิสัย และโลกทัศน์ของศิลปิน

การอนุรักษ์ หมายถึง การรักษาให้คงเดิมหรือให้ส่วนที่เป็นของแท้ดั้งเดิมคงอยู่โดยบริบูรณ์หรือมากที่สุดเท่าที่ที่ยังปรากฏอยู่ได้

วิธีการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

๑. รวบรวมเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

๒. รวบรวมจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์วิเสสต่างๆ บทความวิชาการ ตำราวิชาการ งานวิจัย เอกสาร ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ หนังสือ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์

๓. เก็บรวบรวมภาพจิตรกรรมฝาผนังจากสถานที่จริง โดยการบันทึกเป็นภาพถ่าย

๔. สัมภาษณ์ เจ้าอาวาสวัดภูมินทร์ รองเจ้าคณะจังหวัดน่าน ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดน่าน และบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญด้านศิลปะ วัฒนธรรม นักวิชาการพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จังหวัดน่าน จำนวน ๑๐ รูป/คน
๕. รวบรวมเรียบเรียง วิเคราะห์จากเอกสาร และข้อมูลจากการสัมภาษณ์
๖. นำผลการวิจัยเข้าพบกับคณะกรรมการ ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗. สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาประวัติวัดภูมินทร์ ประวัติการเขียนภาพจิตรกรรม และได้วิเคราะห์ลักษณะการเขียนภาพตามแบบจิตรกร ตลอดถึงได้วิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า

๑. ประวัติวัดภูมินทร์ได้สร้างขึ้นเพื่อศักราช ๒๑๓๙ โดยเจ้าเจตบุตรพรหมมินทร์ เจ้าผู้ครองนครน่าน และได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์โดยเจ้านันทวรฤทธิเดช เจ้าผู้ครองนครน่านองค์ต่อมา โดยให้มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังขึ้นโดยจิตรกรผู้เขียนคือ หนานบัวผัน ช่างตระกูลล้านนาซึ่งเขียนเรื่องราวต่างๆ ด้วยตนเองจึงมีเอกลักษณ์เฉพาะซึ่งการเขียนภาพนั้นจิตรกรได้มุ่งเนื้อหาที่สะท้อนออกมาในความศรัทธาและความเลื่อมใสทางพระพุทธศาสนา

๒. จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ เรื่องราวส่วนใหญ่ของจิตรกรรมฝาผนังจะเป็นเรื่องชาดกคัณฑ์กุมารและเนมิราชชาดก แต่จิตรกรผู้วาดได้สอดแทรกหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ และบอกเล่าเรื่องราววิถีชีวิตผู้คนเข้าไปในภาพได้อย่างกลมกลืนเป็นการเขียนขึ้นเพื่อสื่อถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่วิถีชีวิตของผู้คนในสมัยก่อน มีวิถีชีวิตคู่กับพระพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้ จิตรกรได้วาดตามอุดมคติในความสามารถเฉพาะตนในการสร้างผลงานจากลายเส้น สี ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ถึงแม้จะมีจิตรกรที่เขียนขึ้นในช่วงนั้นก็ไม่สามารถเทียบกับความเป็นเอกลักษณ์ของผู้เขียนภาพได้ ส่งผลให้ภาพจิตรกรรมทุกภาพมีความโดดเด่นควบคู่กับการประดับตกแต่งอุปสรรคให้มีคุณค่ามากขึ้น

๓. ลักษณะจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ เป็นจิตรกรรมที่เขียนขึ้นโดยสะท้อนถึงลักษณะความงามของจิตรกรรมล้านนา ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะซึ่งจากการสันนิษฐานคือ หนานบัวผัน ช่างฝีมือตระกูลช่างน่าน จากหลักฐานอ้างอิงต่างๆ ชื่อหนานบัวผันเป็นชาวไทลื้อที่ได้ปรากฏวัดในจังหวัดน่าน

๒ วัดคือวัดภูมินทร์และวัดหนองบัว ลักษณะของภาพเป็นการเขียนภาพไม่ให้ความสำคัญต่อความเป็นจริงตามแบบวิทยาศาสตร์ หรือความเป็นจริงที่ตาเห็น เช่น ตัวภาพบุคคลในจิตรกรรมจะไม่มีกล้ามเนื้อและแสงเงา การใช้สีสันทัน จะไม่อ้างอิงกับข้อเท็จจริงตามที่ตาเห็น เช่น ท้องฟ้าจริงๆ จะสีฟ้า แต่ท้องฟ้าหลายฉากในจิตรกรรม กลับใช้สีแดงระบายท้องฟ้า แทนที่จะใช้สีฟ้าเป็นต้น และตัวภาพเหล่านั้นหากเป็นตัวภาพชนชั้นสูง ก็ล้วนมีกิริยาอาการในรูปแบบที่คล้ายท่าทางของตัวละครในงานนาฏศิลป์ไทย หรือเรียกว่าท่าทางแบบนาฏลักษณะ และงานช่างชั้นครูที่เหลืออยู่ ก็ยังเป็นแบบฉบับที่ดีที่สุดสำหรับนักจิตรกรในปัจจุบัน ในการนำมาสร้างสรรค์และพัฒนางานในปัจจุบันด้วย

๔. หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในเนื้อหาของชาดกเรื่อง คัทธนะกุมารคือการแสดงความกตัญญู กตเวทิตาคุณต่อบิดามารดา ชาดกของพระพุทธศาสนาจิตรกรรมมักจะเขียนภาพที่สื่อออกทางด้านความศรัทธาต่อความเพียรเช่นเดียวกับเรื่องราวของคัทธนะกุมารที่มีความเพียรพยายามฟันฝ่าปัญหาอุปสรรคจนกระทั่งได้ประสบความสำเร็จ จากเรื่องราวปัจจุบันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้โปรดเมตตาได้เขียนเรื่องพระมหาชนกที่ได้สื่อถึงความเพียรพยายามว่ายน้ำในทะเลทั้งที่ไม่สามารถมองเห็นฝั่งได้และว่ายน้ำเพียงคนเดียวหากมีความเพียรพยายามก็ประสบความสำเร็จได้ จิตรกรรมได้สะท้อนหลักธรรมของขรรวาสธรรม ๔ ซึ่งใช้ได้กับพระมหากษัตริย์และคฤหัสถ์โดยทั่วไปหลักธรรมที่สะท้อนให้เห็นคือ ๑.) สัจจะ คือ ความซื่อสัตย์ ๒.) ทมะ คือ การฝึกตน ๓.) ขันติ คือ ความอดทน ๔.) จาคะ คือ ความเสียสละ

๕. หลักพุทธธรรมที่ปรากฏบนภาพพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่พระสาวกทั้ง ๖ คือ หลักบัวสี่เหล่า คืออุปมาเปรียบบุคคลเหมือนดอกบัว ๔ จำพวก ที่อยู่ในฐานะของบุคคลที่สามารถฝึกสอนให้รู้ธรรมได้และไม่ได้ในทางพระพุทธศาสนา เรื่องราวที่พระพุทธเจ้าเปรียบบุคคลเสมือนบัวจำพวกต่างๆ นั้นเมื่อแรกที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้ พระองค์ได้พิจารณาว่าพระธรรมที่พระองค์ทรงบรรลุนี้มีความละเอียดอ่อนสุขุมคัมภีร์ภาพ ยากต่อบุคคลจะรู้ เข้าใจและปฏิบัติได้ แต่ต่อมาได้ทรงพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้ว ทรงเห็นว่าบุคคลในโลกนี้มีหลายจำพวก บางพวกสอนได้ บางพวกสอนไม่ได้ หลักไตรสิกขา ๓ เป็นภาพที่ปรากฏตรงภาพของพระอริยสาวกกำลังครุ่นคิด ไตรตรองหลักธรรมที่พระพุทธเจ้ากำลังเทศนา หลักอริยมรรคมีองค์ ๘ เปรียบเทียบกับดอกบัว ๘ ดอกคือหนทางถึงความดับทุกข์ เป็นส่วนหนึ่งของอริยสัจ (เรียกว่า มัคคสังข์ หรือ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ) หรือการลงมือปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากทุกข์ และนับเป็นหลักธรรมสำคัญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยกรอบการปฏิบัติ ๘ ประการด้วยกัน เรียกว่า "มรรคมีองค์แปด" หรือ "มรรคแปด"

(อภฺฐังคิกมรรค) สัมมาทิฏฐิ คือ ปัญญาเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ คือ ตาริชอบ สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ คือ การประพฤติดีงาม สัมมาอาชีวะ คือ การทามาหากินอย่างสุจริตชน ไม่คดโกง เอาเปรียบผู้อื่น สัมมาวายามะ คือ ความอุตสาหะพยายาม สัมมาสติ คือ การไม่ปล่อยให้เกิดความพลั้งเผลอ จิตเลือนลอย สัมมาสมาธิ คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่น สงบ สงัด จากกิเลส นิ वर्ณอยู่เป็นปกติ หลักธรรมกลุ่มนี้เป็นหลักธรรมพื้นฐานในการสอนเรื่องหลักไตรสิกขาและหลักการเรียนรู้ของมนุษย์ย่อมมีความแตกต่างกัน

๖. หลักพุทธธรรมด้านทิศตะวันตกเป็นภาพพระพุทธเจ้าดับขันธปรินิพพาน แสดงให้เห็นถึงการสอนเรื่องความไม่เที่ยงของสังขาร มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย ซึ่งผู้เขียนได้นำเอาภาพพระพุทธเจ้ามาเปรียบเทียบได้ว่าแท้จริงพระพุทธรองค์สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงมัจราชได้สอนไม่ให้ความเศร้าโศกจากภาพพระสาวกกำลังเศร้าโศกเสียใจ ภาพกลุ่มทิศ ตะวันตกยังได้สื่อถึงกฎแห่งกรรม คือ กฎธรรมชาติ ข้อหนึ่ง ที่ว่าด้วยการกระทำ และผลแห่งการกระทำ ซึ่งการกระทำ และ ผลแห่งการกระทำนั้น ย่อมสมเหตุ สมผลกัน เช่น ทำดี ย่อมได้รับผลดี ทำชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว เป็นต้น จิตรกรรมได้เขียนถึงภาพกลุ่มคนกำลังขึ้นสวรรค์ และกลุ่มคนที่กำลังตกนรกจากการกระทำของตนเอง

วิจารณ์

ผลของการวิจัยนี้ ทำให้ทราบความเป็นมาของประวัติวัดภูมินทร์ ตั้งแต่ผู้สร้าง ผู้บูรณะปฏิสังขรณ์ ล้วนแล้วมาจากเจ้าผู้ครองนครเมืองน่านเป็นผู้อุปถัมภ์ ทำให้ทราบความเป็นมาของจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ ประวัตินักจิตรกรผู้วาดภาพ ลักษณะการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นตามอุดมคติของจิตรกรไม่ได้เขียนให้เป็นภาพเสมือนจริงแต่เขียนให้เกิดอรรถรสของความศรัทธา ทำให้ทราบหลักพุทธธรรมที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนัง นอกจากนี้ทำให้ทราบเหตุผลสำคัญที่พุทธศาสนิกชนจำเป็นต้องเรียนรู้พระพุทธศาสนา เพื่อการอนุรักษ์ การสืบทอดหลักศาสนา และสูงสุดคือการหลุดพ้นจากความทุกข์ และเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไป แต่กระนั้นการวิจัยที่สมควรที่จะเกิดขึ้นคือการศึกษาประวัติของเจ้าอาวาสผู้แต่ละลำดับเพื่อความสอดคล้องของการวาดภาพ และศึกษาลักษณะอักษรล้านนาที่ปรากฏบนภาพเกิดขึ้นในยุคใดและอักษรเหล่านั้นเป็นอักษรที่ประดิษฐ์ขึ้นตามหลักไวยากรณ์

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏบนฝาผนังวัดภูมินทร์ ผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะ ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์จังหวัดน่านเท่านั้น ยังไม่ได้ศึกษาวิจัยเปรียบเทียบให้กว้างไปกว่านี้ และพบว่ามีเรื่องอื่นที่น่าสนใจนอกเหนือมากกว่านี้คือ

๑. ควรมีการศึกษาประวัติของลำดับเจ้าอาวาสวัดภูมินทร์ตั้งแต่ช่วงสมัยของเจ้าอนันตวรฤทธิเดชเพื่อจะได้ทราบถึงแนวคิดและวิธีการพัฒนาวัด เนื่องจากการเขียนภาพปัจจุบันมักจะเขียนตามคำสั่งของเจ้าอาวาสเป็นผู้ให้เขียน

๒. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถที่เกิดขึ้นในยุคเดียวกันคือ วัดภูมินทร์ วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร และวัดหนองบัว จังหวัดน่าน

๓. ควรมีการศึกษาภาพปริศนาธรรมต่างๆ ภาพที่อยู่ในอุโบสถวัดภูมินทร์เนื่องจากผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะชาดกเรื่องคัทธนะกุมารเท่านั้น

๔. ควรที่จะมีการศึกษารอักษรภาษาล้านนาที่ปรากฏในภาพแต่ละภาพ เพื่อให้รู้วัตถุประสงค์ของการเขียนเพื่อถ่ายทอดเรื่องราว

กิตติกรรมประกาศ/คำขอบคุณ

งานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยขอกล่าวขอบพระคุณผู้ที่มีอุปการคุณ ที่คอยให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ทั้งในด้านทุนในการศึกษา การทำวิจัย ความช่วยเหลือจากน้ำใจ ความเมตตา ตลอดจนกำลังใจ จนทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณ ขอบพระคุณท่านผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน และคณะผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ เพื่อนร่วมงานทุกท่านที่ให้การสนับสนุนผู้วิจัยได้เสนอเรื่องวิจัย ตลอดถึงคอยให้คำปรึกษา ให้เวลา ในการทำวิจัย ให้เอกสารที่เกี่ยวข้องในการนำมาศึกษา

ขอกราบนมัสการขอบคุณพระราชคุณากรณ์ เจ้าอาวาสวัดภูมินทร์ที่ให้ความสะดวกในการเก็บข้อมูล ชี้แนะ นมัสการขอบคุณพระครูสิริธรรมภาณี พระชยานันทมณี ที่ได้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ หลักธรรมที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนัง นมัสการขอบคุณพระพนัส ทิพพะเมธีที่ได้มอบหนังสือ คัทธนะกุมารชาดกฉบับวัดน้ำลัดให้มาเป็นเนื้อเรื่อง ขอบพระคุณอาจารย์วินัย ปราบริปู อาจารย์สมเจตน์ วิมลเกษม คุณครูสิทธิศักดิ์ ธงเงิน ที่ได้ให้คำแนะนำและให้ข้อมูลที่ลึกซึ้งจนกระทั่งได้ช่วยใน

การวิเคราะห์ภาพจิตรกรรมในลักษณะศิลปินผู้สร้างศิลปะ อีกทั้งข้อเสนอแนะ ที่ทำให้งานวิจัยฉบับนี้ มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอขอบคุณ คุณพ่อคุณแม่ นางสาวปิยะฉัตร เด็กชายบวรวิชัย นันตะ ภรรยาและลูกชายผู้ที่คอยอยู่เคียงข้าง ให้กำลังใจผู้วิจัยทุกอย่างเท่าที่จะช่วยเหลือได้ ให้เวลาของครอบครัวให้ผู้วิจัยได้ทำงานอย่างเต็มที่ คอยให้กำลังใจในช่วงเวลาที่ท้อแท้จนกระทั่งมีจิตใจที่สามารถที่คิดวิเคราะห์ ตริตรองผลงานให้ออกมาดีที่สุดในที่สุด

ขอระลึกถึงพระคุณดวงวิญญาณเจ้าผู้ครองนครน่าน ทุกพระองค์ผู้สร้างและบูรณะวัดภูมินทร์อดีตจนปัจจุบัน และดวงวิญญาณของหนานบัวผัน จิตรกรผู้สรรค์สร้างงานจิตรกรรมที่มีคุณค่าที่สุด ควรค่าต่อการศึกษา การอนุรักษ์สืบทอดไว้จนสืบรุ่นลูกรุ่นหลาน คู่ไปกับประเทศไทยและจังหวัดน่านสืบไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี -ไทย:

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐเตปิฎก ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร: โรง

พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ. **ประวัติวัดที่วราชอาณาจักรเล่ม ๘**, ม.ป.ส.,พ.ศ. ๒๕๓๒.

กรรณิการ์ วิมลเกษม. **อักษรฝักขามที่พบในศิลาจารึกภาคเหนือ**. นครปฐม มหาวิทยาลัยศิลปากร

๒๕๒๖. ภาษาถิ่นเหนือ, กรุงเทพฯ: ๒๕๔๙.

กรมศิลปากรเมืองน่าน. **โบราณคดีประวัติศาสตร์และศิลปะ**. กรุงเทพฯ:๒๕๓๗.

กระทรวงวัฒนธรรม. **ปกิณกะวัฒนธรรม จังหวัดน่าน**. กรุงเทพฯ: บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์(๑๙๗๗)

จำกัด,๒๕๒๕.

คัทธนะชาดก, สาเนาเอกสารไมโครฟิล์ม, สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หมายเลข

๘.๒๑๐๖๐๑

จิระศักดิ์ เดชวงศ์ญา. **จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน การศึกษาครั้งล่าสุด ในเมืองโบราณ**

,ปีที่ ๒๙, ฉบับที่ ๔ ตุลาคม -ธันวาคม ๒๕๔๖.

ชมพูนุท พงษ์ประยูร. **จิตรกรรมไทย**, กรมศิลปากรจัดพิมพ์ในงานแสดงโบราณวัตถุและภาพ

จิตรกรรมฝาผนังในอาคารหลังที่ ๒ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา

กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๑๒.

น. ณ.ปากน้ำ. **วัดภูมินทร์และวัดหนองบัว**. กรุงเทพฯ:เมืองโบราณ . ๒๕๒๙. ศิลปะโบราณในสยาม,

สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๓๗.

ปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์ และคณะ. **ปูมประวัติวัดภูมินทร์**. สมุทรปราการ : บริษัท ไมตรีพับลิชชิง

จำกัด, ๒๕๔๘.

ประคอง นิมนหมินทร์. **วรรณวิจักขณ์ในจิตรกรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรินติ้งเฮ้าส์,

๒๕๔๗. ๑๔

ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. **“นันทบุรีศรีนครน่าน” ประวัติศาสตร์ สังคม และคริสต์ศาสนา** กรุงเทพฯ: ห้าง

หุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๙.

- ปรีชญานี ประสพเนตร, “จิตรกรรมฝาผนัง : มรดกสะท้อนความคิดทางวัฒนธรรม กรณีศึกษา ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม”, สารนิพนธ์ศิลปะ ศาสตรบัณฑิต, ภาควิชามนุษยวิทยา คณะโบราณคดี : มหาวิทยาลัยศิลปากร, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๒.
- บุญรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์, ศิลปศึกษา : จากทฤษฎีสู่การสร้างสรรค์ รวมบทความทางศิลปศึกษา, สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พงศาวดารเมืองน่าน ในประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม ๔ ภาคที่ ๑๐ กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๔๗.
- พรรณเพ็ญ เครือไทย. อักษรไทยนิเทศ. เชียงใหม่ สถาบันวิจัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.
- พระพงศ์ศักดิ์ อภิษฐ์โว (รุ่งสง), “ศึกษาบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแพร่ พุทธธรรมใน เฉพาะกรณีพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระพนัส ทิพพเมธี กิตติศักดิ์ จำปา และยุทธพร นาคสุข. คัทธนูมาฆาดก ฉบับวัดน้ำลัด อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน เชียงใหม่: โรงพิมพ์แม่กษัพันธ์, ๒๕๕๕.
- มานพ อิศรเดช, การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา สกุลช่างเพชรบุรีที่วัดใหญ่สุวรรณาราม วิทยานิพนธ์, โบราณคดี, ๒๕๒๗.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม๒. กรุงเทพฯ : บริษัทสยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๒.
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม๕. กรุงเทพฯ : บริษัทสยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๒.
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม๑๒. กรุงเทพฯ : บริษัทสยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๒.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒ กรุงเทพฯ:นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
- วรรณภา ณ สงขลา, “จิตรกรรมไทยประเพณี : เทคนิคและการอนุรักษ์”, ศิลปากร, ปีที่ ๓๓ ฉบับที่ ๕ พฤศจิกายน-ธันวาคม, ๒๕๓๒.
- วินัย ปราบริปู. จิตรกรรมฝาผนังเมืองน่าน. กรุงเทพฯ : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๒.
- ใครคือศิลปินผู้เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดหนองบัวและวัดภูมินทร์ ในศิลปะ วันธรรม, ปีที่ ๒๙, ฉบับที่ ๑, ๒๕๕๐.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. ศิลปะวิชาการ ๒ ศิลปะคืออะไร. กรุงเทพฯ : มูลนิธิศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์. ๒๕๔๙.

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. ศิลปะวิชาการ ๓ ศิลปะสงเคราะห์. ปทุมธานี : มูลนิธิศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี
อนุสรณ์. ๒๕๕๓.

วิริยาภรณ์ ประภาส, ศิลปะมัธยมศึกษาปีที่ ๒, ๒๕๔๕.

วีไลรัตน์ ยัตรอดและธวัชชัย องค์กรวิเวทย์. จิตรกรรมเล่าเรื่อง วรรณคดีอมตะ. กรุงเทพฯ : บริษัท
อัมรินทร์บุ๊กเซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๕.

ศ.ศิลป์ พีระศรี “ศิลปะวิชาการ ๓ ศิลปะสงเคราะห์พจนานุกรมศัพท์ศิลปะตะวันตก” พิมพ์ครั้งที่ ๔,
ปทุมธานี:มูลนิธิศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีอนุสรณ์, ๒๕๕๓.

ศิลปะ พีระศรี, มรดกทางจิตรกรรม, กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากรจัดพิมพ์ถวายพระภิกษุและ
สามเณรซึ่งมาชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในเทศกาลเข้าพรรษา, ๒๕๐๑.

ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงแปล, บทความวิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมฝาผนังของไทย, กรุงเทพมหานคร
: อักษรศิลป์, ๒๕๓๗.

คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนัง. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๒.

สน สีมাত্রัง, โครงสร้างจิตรกรรมฝาผนังล้านนา. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยศิลปากร . ๒๕๒๖.

ศิลปะล้านนาไทย. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยศิลปากร . ๒๕๒๑.

สมเจตน์ วิมลเกษม. ถอดรหัสวัดภูมินทร์ น่าน : โรงพิมพ์ อิงค์เบอร์รี่, ๒๕๒๖.

“ภาษาล้านนา : อักษรศาสตร์ที่ปรากฏบนภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน : การศึกษา
ครั้งล่าสุด, เมืองโบราณ ๒๙/๔, ๒๕๔๖.

สิทธิศักดิ์ ธงเงิน. เสน่ห์สถาปัตยกรรมวัดภูมินทร์ น่าน. หจก.อิงเบอร์รี่ จ.น่าน, ๒๕๕๖.

สุชาติ เถาทอง, ศิลปะกับมนุษย์, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙.

อัมพร นามเหล่า. ท้าวคัธนาม ตานานแห่งชื่อบ้านนามเมืองและสถานที่ต่างๆ ของท้องถิ่นอีสาน.
นครราชสีมา. ม.ป.ท., ๒๕๒๙.

อุตชนา แหยมประเสริฐ, บทความ:จิตรกรรมฝาผนังวัดหนองบัว จังหวัดน่าน, ๒๕๕๕.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นายสมคิด นันตะ
วัน เดือน ปีเกิด	วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ.๒๕๒๐
สถานที่เกิด	น่าน
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง
สำเร็จการศึกษา	ปริญญาตรีพ.ศ. ๒๕๔๖ ปริญญาโทพ.ศ. ๒๕๔๘
ประวัติการทำงาน	เลขานุการเจ้าคณะอำเภอเมืองน่าน พ.ศ.๒๕๔๕ – ๒๕๕๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ห้องเรียนวัดพระธาตุแช่แห้ง พ.ศ. ๒๕๔๖ – ๒๕๕๕ วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พ.ศ.๒๕๕๕ – ปัจจุบัน

ภาพผู้เขียน

